

Милош Јевтић

Културно-просветна заједница данас

Данашња наша реалност, особита пре свега због присуства самоуправљања у друштву, потврђује да је самоуправни социјализам у озбиљној зависности од културних садржаја. Због тога културна политика престаје да буде једино интересовање и одговорност државних форума и културних радника. Демократизација друштва у целини створила је реалне услове да се и у културној политици све више остварује културни демократизам, који - полазећи од самоуправљања - настоји да у одлучивању о култури укључи што шири круг радног становништва.

Средишта културне политике су проширена. Право на учешће у културној политици постоје условљено једино виталним културним организмом, условљено је, у ствари једнако и истинском жељом и оствареним настојањима да се унапреди културни живот једне шире или уже културдине.

Демократизација културе омогућила је да културна политика постане и интересовање радног човека, сваког оног радног човека од чијег вишка рада се и одвајају знатна средства за очевидни културни раст нашег друштва у целини, за мање или више посведочено културно напредовање сваке средине. Такво понашање радних људи остварено је - то треба, свакако, истаћи - деловањем културе. Културни садржаји су заправо и омогућили да се културна политика у овом тренутку, у овом тренутку шире схваћено, ослања на потребе радних људи и могућности друштва.

Носиоци културне политике постали су бројнији. Упоредо са државним органима за културу или просветно-културним већима, упоредо са друштвеним институцијама

у које су сконцентрисана средства за развој културе - фондovima за културу, заједницама културе и слично, упоредо са друштвено-политичким организацијама - СК, ССРН, Савезом синдиката и Савезом омладине, очевидно средиште културне политике су у културно-просветне заједнице, као и, нарочито у развијеним срединама, саме културне институције, а понегде и радне организације.

Основане у ситуацији кад је демократизација културе била неминовна, културно-просветне заједнице су, најпре, подразумевале друштвено удруживање културних радника и љубитеља културе. Показало се временом да такве заједнице, боље рећи „културне уније“, нису у стању да осигурају шири простор за демократску културну политику, за такву културну политику чији активни учесници треба да буду, упоредо са културним радницима, и радни људи. Показало се, заправо, да културно-просветне заједнице морају да прерасту у виталне облике здружене културне акције, оне културне акције која ће уједињено повезивати, повезивати са једнаком амбицијом и страшћу, све радне људе једне средине, све радне људе који су судбински заинтересовани за културно напредовање и који су истински убеђени да је друштвени развој - без културног - осиромашен и поједностављен.

По
в
е
љ
а

I

Оставивши иза себе почетничку несигурност, културно-просветне заједнице су данас - бар у оним срединама у којима је демократска атмосфера очевидна - веома озбиљни и стваралачки опредељени носиоци културне политике. Свакако не једини, али значајни, утолико значајнији уколико су успели да у реализацији свог програма осигурају учешће и културних радника, техничке интелигенције, просветних радника, непосредних произвођача, других. Такве културно-просветне заједнице су у много чему најпотпунија негација тезе да о култури треба једино да одлучују културни радници и да су они једино и одговорни за њену судбину. Такве културно-просветне заједнице су у израженом смислу упориште самоуправљања и важна могућност за социјализацију културних делатности.

Сасвим је природно, културно-просветне заједнице, иако су у свом концепту јединствене, јединствене пре свега у тежњи да се боре за праву културу и да настоје да радног човека активирају у култури, немају увек истоветне амбиције, могућности, програме. Зависно од многих околности, од економских пре свега, зајим од културне традиције, као и од развоја друштвених односа у властитој средини, културно-просветне заједнице на различите начине настоје да осигурају заједнички и здружени ангажман у културном преображају, у културном развоју, у ширењу присуства културе у својим срединама. Зато, без об-

зира на тренутно ангажовање, културно-просветне заједнице су погодан простор за афирмисање културних институција, али истовремено и, нарочито у мањим срединама, готово једина могућност за развијање такозваних ванинституционалних културних садржаја.

Разуме се, културно-просветне заједнице не могу да замене сву ширину и све богатство културних институција једне средине, нити, пак, могу да осујете разноврсне, нове и неубичајене културне иницијативе, али оне могу да буду изузетно погодан терен за друштвени договор о свим тим садржајима, као и могућност да се за културне амбиције заинтересује што шири круг радних људи. Дакле, оне се не могу супротставити култури, већ су у служби културе. У многим срединама је тако. У многим срединама културно-просветне заједнице и њихових установа као и радних људи и њихових радних организација, дакле свих оних да је култура равноправни, саставни део друштва, без које нема ни свестраног друштва, нити пак, култури има трајања без потпуне и трајне везаности за друштво.

Смисао културно-просветних заједница, и у ситуацији њихове различите програмске усмерености, веома је очевидан у културној атмосфери једне средине. Тамо где је опште расположење у корист културе, тамо где културни програми нису само везани за уске просторе институција, тамо где културни динар није опредељен једино на буџетски, ту су реални услови за ангажман друштвених снага у култури, ту су, онда, и реални услови за деловање културно-просветних заједница. У оним срединама где тако није - готово да су узалудна настојања да постоје културно-просветне заједнице. Јер оне могу бити претходнице културе, али само тамо где има реалних околности.

II

Имајући у виду смисао и функције културно-просветних заједница, од којих су многе већ реално осведочене, садржаји културно-просветних заједница могу да буду:

1. Настојање, стално и систематско настојање - разуме се, уз пуно садејство свих друштвено-политичких организација, органа власти и других друштвених и културних чинилаца да култура, културна политика, културни садржаји и културне акције у једној средини, свеједно је ли то општина или република, добију одговарајући, неопходни положај, који би омогућио свестраније напредовање и културног, и друштвеног живота у целини.

2. Следеће подручје делатности културно-просветних заједница може да буде - друштвена и културна процена културне мреже, пре свега са становишта садржаја,

односно програма и резултата постојећих културних установа.

Има доста разлога да се у готово свакој средини, и то имајући у виду и квалитет, али и обим резултата сваке установе понаособ, преиспита организованост културног живота. Доста је примера да се, пре свега због инертности миримо са застарелим, просветарским или неефикасним радом појединих културних установа. Символично присуство једне културне институције веома ретко утиче на различито културно опредељење, па макар се у истој средини налазила и нека витална, мобилна, модерно конципована установа, чији су резултати веома очевидни и прихваћени.

Процене ангажмана културних институција, свакако, не би смеле бити ни у ком погледу једностране, нити би се смеле ослањати на уске критеријуме садашњег стања једне средине. У видокруг мерила треба убројати све оне елементе који данас обележавају свестраност и вредност културног утицаја, дакле квалитет програма, његове садржаје, ширину и обим коришћења, али и напор да се - ако има услова - што шире осети у својој средини, користећи покретне, пропагандне и друге облике културне акције.

Такве процене, уосталом, могу да - после широке друштвене консултације сугерирају и потпуно нову организованост културног живота.

3. Следеће подручје на којем може да се очекује ангажовање културно-просветних заједница јесте - испитивање културних потреба. То ће бити, за највећи број општина, потпуно нови, у много чему још неупознати садржај. Међутим, културне политике, самоуправне, савремене, и не може бити, а одговарајућих програма културног развоја још мање - ако се испитивање културних потреба не схвати као стални захтев, као предуслов који ће гарантовати континуитет и квалитет културног развоја, а из њега одстранити све тако честе, а тако непријатне импровизације и случајна опредељења.

Предстојећи програм петогодишњег раста сваке средине биће и реалан и свестран једино ако се пође од утврђених стварних културних потреба и од постојећих друштвених могућности, што је до сада углавном било ван видокруга озбиљног културног интересовања и што је водило неразумљивом одвајању културних утицаја од друштвене средине. Такође, утврђене културне потребе и установљени њихов свестрани развој могу да гарантују да ће предстојећи културни напредак бити темељан на аутентичним културним вредностима, пре свега на оним вредностима за које тек треба стварати шири и свестранија интересовања.

4. даљи могући садржај деловања културно-просветних заједница може да буде утврђивање облика и садржаја такозване ванинституционалне културе. Такви културни

садржаји једнако су неопходни и веома развијеним срединама - да би употпунили и учинили још свестранији њихов културни лик, али и културно недовољно развијеним општинама, у којима ванинституционалне иницијативе често могу да значе највитаљније присуство аутентичне културе. Одавно је, уосталом примећено да има појава да се институције затварају у себе и да, опредељене на свој програм, недовољно брину о свестраности културног живота у властитој средини. Културно-просветна заједница требало би и може, уз процену културне физиономије своје средине, да се залаже за помагање или конституисање оних ванинституционалних културних видова који могу успешно да презентирају или директно стварају уметничка остварења. У мањим срединама, у којима је озбиљан недостатак одсуство ствараоца, управо на овај начин најпогодније може да се то превлада и да се оствари присуство, макар и повремено присуство стваралаца.

5. У оквир ангажовања једне културно-просветне заједнице могло би да се уброји и настојање, заједничко настојање и ангажовање на подручју финансирања културних установа и делатности. У многим општинама нема довољно јасне политике у финансирању културних делатности, како оних које се остварују у институцијама, тако оних које се остварују на ванинституционалан начин. Има довољно примера да су и пажња и средства углавном усмерена на културне институције, и то пре свега на оне институције које имају културни профил у ужем смислу. Заправо, са истим критеријумима се не мере програми, садржаји, резултати и домашаји културних акција у тим институцијама, дакле у библиотекама, музејима, архивима и слично, са резултатима који се остварују у аматерским друштвима, народним и радничким универзитетима, домовима омладине и слично. У ствари, још увек је недовољан третман аматеризма и образовања одраслих, нарочито са становишта његове културне функције.

Културно-просветна заједница требало би, у пуној активној сарадњи са осталим друштвеним и културним чиниоцима, да настоји да се у фондовима за културу или заједницама културе установи одговарајући систем финансирања културе, који ће подразумевати прецизирање најтачнијег друштвеног односа према културним делатностима у целини. У ствари, требало би - да би се то остварило - установити које културне потребе првенствено ваља финансирати из друштвених средстава. Када се о томе постигне сагласност, онда има довољно смисла и разлога, у процени конкретних културних могућности, одредити средства оним носиоцима културне акције који су у стању да остваре замишљен програм. То значи да треба финансирати програме, без обзира да ли се они остварују у институцијама или ван њих. Природно, то не значи да би овакав систем финансирања требало да утиче на самосталност културних институција, Напротив овакав систем фи-

нансирања подразумева дугорочнију културну политику, планирање културног развоја за дужи период и одговарајућу, исто тако дугорочну културну праксу.

6. Изузетно важан и значајан задатак културно-просветних заједница налази се у потреби да се организовано делује на интеграцији културе и образовања. У крајњим циљевима у много чему јединственим, култура и образовање су, међутим, у пракси раздвојени. И као да се све више удаљавају. Веома много се запоставља и едукативна функција културе и културна функција образовања. Тако све чешће раздвојено деловање доприноси да школа престаје да буде витална, одговорна и свестрана културна институција, што је у ранијим годинама била, а што је од изузетне важности, нарочито за село, али и за формирање културних навика код младих генерација.

Школи треба поново вратити и културни смисао. Нарочито на селу, школске просторије треба поново да постану у најпогоднијем смислу културни центри, средиште културних акција и места у којима ће се и млади и стари у свом слободном времену са радошћу налазити. И просветне раднике треба вратити култури. Они треба да буду опет они страсни, упорни тумачи уметности, тумачи младим генерацијама, које ће - први пут њиховим посредством - осетити лепоте уметничког доживљаја. Они, такође, треба опет да буду на челу аматерских група, дакле да буду и редитељи, и кореографи, и хороваће, али и играчи, свирачи, глумци... Они треба да воде сеоске и друге библиотеке, да се залажу за писменост и књигу и да, уз неопходну и свестрану помоћ свих других, то буде њихов изузетан друштвени допринос, који ће средина умети да цени и признаје.

Заједничко деловање културних и образовних институција до сада се углавном остварује у дејству јавних библиотека. Иако се те библиотеке сматрају искључиво културним институцијама, оне, у ствари, остварују првенствено образовну делатност. И саставом књижних фондова и структуром свог чланства, библиотеке су усмерене образовању. Међутим, библиотеке не финансирају заједнице образовања. Било би, међутим, природно да се, бар у једнакој мери, делатност библиотека финансира и средствима образовања и средствима културе. Било би, такође, природно да се и остале едуктивне функције културе финансирају преко заједница образовања, као што би требало очекивати да се средствима културе финансирају оне културне функције школства, које су већ очевидне и без којих би укупни културни живот сваке средине био непотпун и осиромашен, нарочито ако се има у виду огроман утицај школе на формирање културне физиономије младих генерација.

7. Културно-просветне заједнице могу да имају изузетно озбиљан простор у подстицању, развијању и орга-

низовању међуопштинске културне сарадње. У ствари, све је очевиднија тенденција затварања општина у свој културни фронт, што онемогућава и шире присуство културних акција у целини, али што доводи и до задовољавања са тренутним, у тој општини оствариваним културним резултатима, односно што не пружа довољно могућности да се, без обзира на локацију културног резултата, у свакој средини остварују најаутентичнији културни садржаји.

Могућности међуопштинске културне сарадње су многобројне. Не треба их, сасвим је разумљиво, прецењивати, али је сасвим је потврђено веома опасно и по културни развитак неповољно ако се она запоставља и не подржава. Затварање у општинске границе, разуме се, најмање је својствено култури, а највише јој смета.

8. Следеће веома значајно подручје ангажовања културно-просветних заједница јесте - организовано настојање у усавршавању кадрова у култури. Познато је, и више је пута истицано, да су кадрови у култури малобројни, али и да, иако малобројни, нису довољно стручно припремљени за послове којима се баве. Међутим, културног напредовања сваке средине не може бити ако кадрови који су ангажовани у култури нису тако оспособљени да могу остваривати савремене културне захтеве и да могу бити носиоци оних виталних културних програма, који - у конкуренцији за све израженијим присуством средстава масовног посредовања, нарочито забаве - могу да задовоље све разноврсније радозналости савременог човека.

Усавршавање кадрова у култури треба да има дугорочније и систематско обележје, као што допунско образовање треба да има редован ток.

9. Значајна обавеза културно-просветних заједница јесте - и пропаганда културе. Сада је пропаганда културе, ако је уопште има, сведена на рекламу, ретку, случајну, успутну, на рекламу која треба да изазове, односно на рекламу која треба случајног посетиоца да привуче култури. У многим срединама, заправо у готово свим срединама, изостаје савремена пропаганда културе, она пропаганда културе која подразумева претходни дијалог са једним уметничким остварењем, која подразумева систем информација, предспрему и културну навику. Пропаганда културе је, отуда, сведенана носиоца културног програма, док у том значајном културном послу изостаје присуство школе, омладинске организације, културних покрета, штампе, радија итд.

Пропаганда културе је у ствари, за многе успостављање првог активног контакта са уметношћу. Она омогућава, ако је систематска, зналачка, и нови однос према публици, према публици као сараднику, а затим и учеснику културног збивања.

10. Културно-просветне заједнице могу да допринесу да се осигура - у оквирима једне општине - континуирани културни живот. То значи да би било неопходно да се културне акције, поред општинског центра, организују и у другим насељима. Овај захтев, у ствари, претпоставља заједничко ангажовање свих друштвених и културних снага, па и културно-просветних заједница, у развијању и унапређивању културног живота села.

Ангажманом и културно-просветних заједница треба осигурати да се културне акције осете и организују на територији читаве општине. То је могуће ако културна политика, као један од својих важних критеријума, поставља повећање броја корисника културних резултата. То, уосталом, подразумева и стварање повољније климе у селским насељима, затим јачање културне функције школе и слично.

Свестраније присуство културних акција не тражи само залагање да се оне организују на селу, односно у насељима ван општинских центара. Овај захтев подразумева и нови однос културних институција према школама и радним организацијама које досад нису биве у сталном и редовном њиховом видокругу.

Радне организације су за највећи број установа непознати и неупознати културни терен. Изгледа и школе. Такво стање је неодрживо, не једино због чињенице да је буџетски културни динар постао преузак и да га нема довољно, већ више због потребе да у оквир публице треба да уђу и запослени у радним организацијама, као и ђаци и млади опште.

11. Значајна област дејства културно-просветних заједница може да буде и подстицање нових иницијатива и нових садржаја у културном животу. Ни у једном тренутку не негирајући смисао и потребе институција, пажњу би требало усмерити и на подстицање, материјално и свако друго, оних културних иницијатива, које су нове - или по садржају или по форми. Тако, треба помагати Музичку омладину, Књижевну омладину, треба развијати аматеризам и слично. Такве иницијативе, по правилу, означавају или буђење стваралачких снага или продоре у нова подручја, односно оне могу да допринесу унапређивању квалитета укупног културног живота. У сваком случају, оне заслужују подршку, јер могу да помогну културној свестраности и културном динамизму једне средине. Међутим, и те иницијативе морају бити засноване на аутентичности.

12. Културно-просветне заједнице требало би да нађу свој ангажман, и у појединим срединама га већ налазе - у настојању да дође до удруживања средстава и снага у истински вредној културној акцији. То подразумева, пре свега, нови однос према осталим подручјима удруженог друштвеног рада, особито према привреди. Досадашња

По
вс
ба

пракса показује да је културни ефекат већи, и по обиму и по квалитету, ако је здружен, ако је у његовом трајању обухваћен и интерес културних институција и интерес радних организација, школа и других. Те процесе треба да подржавају и подстичу културно-просветне заједнице. Уз њих, у том значајном друштвено-културном послу могу и треба да се нађу и организације Савеза синдиката, Савеза омладине, Социјалистичког савеза и многи други.

13. Изузетно озбиљан простор ангажовања културно-просветних заједница огледа се у потреби утврђивања програма инвестиција у култури. Иако се у култури недовољно гради, недовољно нарочито ако се имају све шире потребе, често се дешава да се не граде и најпотребнији објекти, нити, пак, да се они који се граде функциононално конституишу.

С обзиром да се налазимо пред доношењем средњо рочног плана мора се знати да су програми инвестиција у култури један од озбиљних услова за добро културно планирање али и услов за смишљену, савремену и друштвено најкориснију културну политику. Програми изградње културних објеката подразумевају да се о њима мора чути и уважити мишљење како културне јавности, тако и свих они који представљају, или треба да представљају круг корисника културних резултата и круг одговорних за културни развој. Уосталом, пошто се све мање може да рачуна на буџет као носиоца изградње културних објеката, треба у збир оних који одлучују о програмима културних инвестиција, а самим тим и остваривању тих програма, укључити и радне организације, радне људе, нарочито њих, јер се у многим срединама културни објекти једино моћи изградити самодоприносива грађана.

*

Означени видови и садржаји културно-просветних заједница нису једини. Пракса је већ показала да су и интензитет и садржаји културно - просветних заједница у условности специфичних културних околности сваке године.

III

Културно-просветне заједнице су очевидно потребне. Међутим потребне су само онда ако њихова делатност користи културном животу. Инсистирање на њиховом формалном постојању, на постојању које не би било у функцији развоја културе - било би беспредметно.

Културно-просветне заједнице у данашњем тренутку значе афирмисање праксе друштвеног договора, значе у ствари, афирмисање и подстицање демократизма у култури.

У остваривању својих задатака и обавеза, нарочито у култури, културно-просветне заједнице морају осигурати сталну сарадњу са друштвеним, политичким и културним снагама своје средине. Уколико би деловале изоловано, па ма како биле активне, културно-просветне заједнице не би у свом дејству имале очекиване резултате и не би успевале да постигну шире утицаје.

Културно-просветне заједнице, управо имајући у виду и демократизацији културног живота али и самоуправну самосталност носилаца културних програма, могу веома много да учине у обезбеђивању координације културних утицаја, такве координације која би значила синхронизовану и континуирану културну делатност. Та координација би се у овом тренутку друштвеног развоја најефикасније могла остварити друштвеним договорима, који би се конституисали било између културних институција, било између културних институција и носилаца средстава за културу, било између културних институција и радних организација. Синхронизовани и континуирани културни живот, у чему очевидно могу много да помогну културно-просветне заједнице, означава постојање културне политике, оне културне политике која није ван друштвених могућности, нити је, пак, изван културних амбиција. Културно-просветним заједницама, сасвим је очевидно, у томе морају помоћи сви они који су заинтересовани за судбину културе - и државно - друштвена тела, и политичке организације, и привредна предузећа, као и саме културне институције. То подразумева и другачији састав активиста и руководстава културно-просветних заједница. Упоредо са културним радницима, просветним радницима, у њима треба да се налазе инжењери, агрономи, хемичари, лекари, али и непосредни произвођачи, омладина и други.

На крају, културно-просветне заједнице су у свом досадашњем деловању, у великом броју општина, потврдиле своје друштвене функције и свој културни смисао. Биле су онолико и утицајне колико је њихова средина била спремна да се ангажује у култури.

Због свега тога, културно-просветне заједнице су потребне, али потребне само ако користе култури и ако су и саме својом делатношћу културна акција.

По
в
с
а